

Zmiany liczby ludności Polski

Materiał składa się z sekcji: "1. Przyrost rzeczywisty w Polsce po II wojnie światowej", "2. Przyrost naturalny w Polsce", "3. Przyczyny i skutki depopulacji", "Podsumowanie", "Słowniczek", "Zadania".

Materiał zawiera 5 ilustracji (fotografii, obrazów, rysunków), 6 ćwiczeń, w tym 6 interaktywnych.

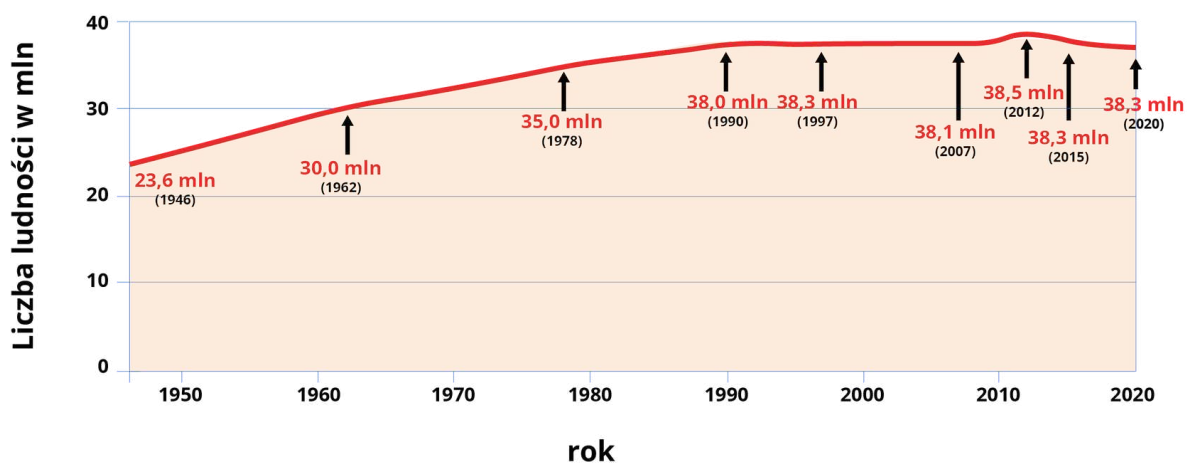
Słownik pojęć zawiera wyjaśnienia terminów: "emigracja", "imigracja", "migracja", "niż demograficzny", "przyrost naturalny (ruch naturalny)", "przyrost rzeczywisty", "saldo migracji", "wyż demograficzny".

Część materiału wykracza poza zapisy podstawy programowej w szkole podstawowej.

Zmiany liczby ludności Polski

W ciągu minionego półwiecza ludność na świecie zwiększyła swoją liczebność z 3 mld do ponad 7 mld, czyli przeszło dwukrotnie. W tym samym czasie populacja naszego kraju zwiększyła się jedynie z 30 mln do ponad 38 mln. Dlaczego nie nadążamy za trendem ogólnosiwiatowym? Jakie są dodatnie i ujemne strony takiego stanu rzeczy?

Liczba ludności w Polsce w latach 1946–2020

Zmiany liczby ludności Polski w latach 1946–2020

Źródło: Dariusz Adryan, licencja: CC BY-SA 3.0.

Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, przypomnij sobie:

- sposoby wyszukiwania danych statystycznych w różnych źródłach;
- sposób odczytywania danych dotyczących ludności w Polsce i w województwie.

Twoje cele:

- obliczysz przyrost naturalny, saldo migracji i przyrost rzeczywisty;
- opisziesz zmiany liczby ludności w Polsce w ostatnich kilkudziesięciu latach;
- wyjaśnisz wpływ przyrostu naturalnego na zmiany liczby ludności;
- wymienisz inne przyczyny zmian liczby ludności;
- wymienisz skutki depopulacji.

1. Przyrost rzeczywisty w Polsce po II wojnie światowej

Przyrost rzeczywisty to zmiana liczby ludności na danym obszarze, np. w państwie, i w określonym czasie, np. w ciągu roku. Składają się na niego:

- przyrost naturalny – różnica między liczbą urodzeń i zgonów,
- saldo migracji – różnica między liczbą imigrantów (ludność przyjeżdżająca na stałe) i emigrantów (ludność wyjeżdżająca na stałe).

LICZBA
URODZEŃ

LICZBA
ZGONÓW

-

LICZBA
IMIGRANTÓW

LICZBA
EMIGRANTÓW

PRZYROST
RZECZYWISTY

=

PRZYROST
NATURALNY

+

SALDO
MIGRACJI

Przyrost rzeczywisty
Źródło: Dariusz Adryan, licencja: CC BY-SA 3.0.

Słowo **przyrost**, choć kojarzy się ze zwiększeniem liczby mieszkańców, może przyjmować wartości ujemne. Wtedy oznacza zmniejszenie liczby mieszkańców.

Polecenie 1

Korzystając z danych zamieszczonych w tabeli poniżej, oblicz wartości salda migracji oraz przyrostu naturalnego i rzeczywistego w Polsce w latach 2010 i 2020. Przenieś odpowiednie wartości w wolne miejsca w tabeli.

Rok	Przyrost rzeczywisty	Liczba urodzeń	Liczba zgonów	Przyrost naturalny	Liczba imigrantów
2010		413,3 tys.	378,5 tys.		15,25 tys.
2020		355,3 tys.	477,4 tys.		13,26 tys.

-117,62 tys.

34,8 tys.

-2,11 tys.

4,48 tys.

-122,1 tys.

32,69 tys.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Po dokonaniu obliczeń uzupełnij tekst:

Rok 2010 i 2020 pod względem przyrostu naturalnego, salda migracji oraz przyrostu rzeczywistego diametralnie się od siebie różniły. Przyrost naturalny w roku 2010 był , natomiast w 2020 . Saldo migracji w 2010 roku było , a w 2020 . Przyrost rzeczywisty to suma i salda migracji. W 2010 roku przyrost rzeczywisty był i oznaczało to, że w 2010 roku ponad Polaków. Natomiast w 2020 roku przyrost rzeczywisty był , co oznacza, że w 2020 roku aż osób.

ujemne

dodatnie

ubyło

przyrostu naturalnego

przybyło

32 tys.

dodatni

ujemny

177 tys.

dodatni

ujemny

Zródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Przez kilkadziesiąt powojennych lat liczba ludności Polski systematycznie rosła, głównie za sprawą wysokiego przyrostu naturalnego. **Migracje** miały na to stosunkowo niewielki wpływ i przez cały powojenny okres **emigracja** przeważała nad **imigracją**.

W **1990 roku** liczba ludności naszego kraju przekroczyła **38 mln**, po czym dalszy wzrost został zahamowany. Był to skutek zmian ustrojowych z 1989 roku. Pojawiło się bezrobocie oraz wynikające z niego trudności ekonomiczne społeczeństwa, co znacząco wpłynęło na zmniejszenie liczby urodzeń. Wśród pracujących, zwłaszcza młodych, zmieniał się model życia, w którym coraz więcej czasu zajmowała kariera zawodowa, a coraz mniej ewentualna rodzina i wychowywanie dzieci. Skutek tego był taki, że od 1997 roku liczba ludności Polski zaczęła nieznacznie spadać. Później przyczyniła się też do tego zwiększona emigracja po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Dopiero od 2008 roku ponownie zaczęło przybywać nam mieszkańców. Było to następstwem z jednej strony zwiększonego przyrostu naturalnego, a z drugiej – załamania fali emigracji. Pod koniec **2011 roku** liczba ludności Polski osiągnęła swoją maksymalną jak dotychczas wartość **38 mln 538 tys.** Od tego czasu nasza liczebność znów się zmniejsza z powodów ekonomicznych, demograficznych i kulturowych. Demografowie prognozują, że trend spadkowy utrzyma się przez wiele następnych lat i na przykład w **2035 roku** Polska liczyć będzie już tylko ok. **36 mln** mieszkańców.

Polecenie 3

Wstaw w tekst odpowiednie wyrażenia, nawiązujące do zmiany liczby ludności na wykresie "Liczba ludności w Polsce w latach 1946-2020", który znajduje się na początku materiału.

Liczba ludności Polski, jak wskazuje wykres, . Tendencja ta zmieniła się . Po tym czasie wzrost liczby ludności Polski – na przestrzeni 10 lat (od 1990 do 2000 roku) przybyło zaledwie 0,3 mln osób. Porównując do tego wcześniejsze dziesięciolecie wzrost był 10-krotnie niższy, z 3 mln przyrostu (okres od 1980 do 1990 roku) odnotowano wielkości 0,3 mln przyrostu osób w Polsce i to zaledwie do 1997 roku. Tendencja utrzymała się do 2012 roku. W Polsce w tym roku odnotowano nagły liczby ludności. Polaków przybyło o 0,4 mln w porównaniu z 2007 roku. W 2015 Polaków znów było mniej - spadek o 0,2 mln osób. W 2020 roku Polska liczyła 38,35 mln osób.

wzrósł

spadek

po 1990 roku

wzrostowa

zwolnił

po 2000 roku

spadkowa

od roku 1950 malała

od roku 1950 wzrastała

wzrost

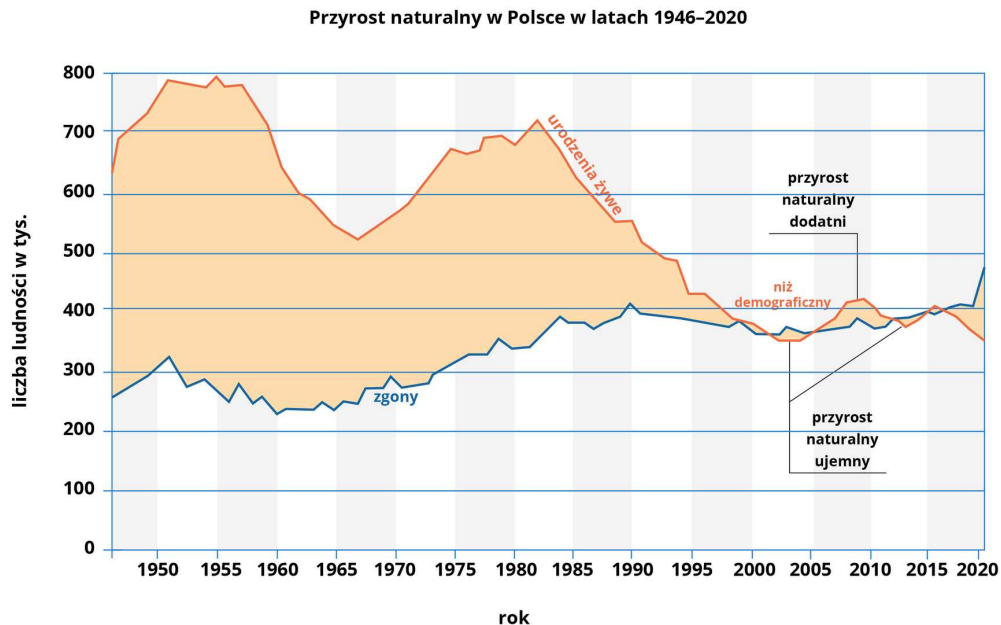
Zródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

2. Przyrost naturalny w Polsce

Po zakończeniu II wojny światowej ludzie organizowali sobie życie od nowa. Zakładali rodziny, dzięki czemu rodziło się coraz więcej dzieci. W latach **50. XX wieku** osiągnięte zostało maksimum **liczby urodzeń** w Polsce – na świat przychodziło u nas wtedy blisko **800 tys. dzieci rocznie**. Okres ten to tzw. **wyż demograficzny**. Po nim nastąpiło kilkanaście lat niższego poziomu urodzeń – był to **niż demograficzny** osiągający swoje ekstremalne wartości w latach 60. XX wieku. Następnie osoby z powojennego wyżu demograficznego zaczęły osiągać wiek dorosły, dzięki czemu znów mogło rodzić się więcej dzieci. Mieliśmy zatem wyż demograficzny z przełomu lat 70. i 80. XX wieku (tzw. **echo powojennego wyżu**). Potem nastąpił kolejny spadek liczby urodzeń – mniejsza liczba dorosłych z pierwszego powojennego niżu miała mniej dzieci. Było to tzw. **echo niżu demograficznego**.

W latach **90. XX wieku** poziom urodzeń drastycznie spadł do wartości rzędu **300-400 tys. rocznie**. Przyczyniły się do tego przemiany ustrojowe po 1989 roku i związane z nimi trudności ekonomiczne oraz stopniowa zmiana stylu życia, w którym ważniejsze stały się sprawy zawodowe niż rodzinne. Macierzyństwo było odkładane na później, coraz częściej w ciąży zaczęły zachodzić kobiety bliżej 30. roku życia, a nie 20., jak to się działo w minionych dekadach. Niewielki wzrost liczby urodzeń nastąpił ok. 2010 roku. Wynikał on

ze zwiększonej liczby małżeństw i przychodzenia na świat dzieci osób urodzonych podczas ostatniego wyżu demograficznego. Jednak negatywne czynniki ekonomiczne i kulturowe były na tyle silne, że tak niewielkiego wzrostu nie można było uznać za wyż demograficzny.

Przyrost naturalny w Polsce w latach 1946-2020

Źródło: Dariusz Adryan, licencja: CC BY-SA 3.0.

Dzięki dużej liczbie **urodzeń** przez kilkadziesiąt powojennych lat **przyrost naturalny** w Polsce utrzymywał się na wysokim, dodatnim poziomie. Liczba **zgonów** stale i powoli rosła ze względu na stopniowo zwiększającą się ogólną liczbę ludności. W 2002 roku w Polsce po raz pierwszy zmarło więcej osób niż się urodziło. Oznaczało to **ujemny przyrost naturalny**, który utrzymał się jeszcze przez kilka kolejnych lat. Dodatni przyrost naturalny powrócił w 2006 roku i trwał do 2012 roku. Jednak od 2013 roku ponownie mamy ujemny przyrost naturalny i wszystko wskazuje na to, że tak będzie w najbliższej przyszłości, gdyż prognozy mówią o dalszym spadku liczby urodzeń przy liczbie zgonów utrzymującej się mniej więcej na stałym poziomie.

Polecenie 4

Dokończ zdania, zaznaczając właściwą odpowiedź.

Wyż demograficzny to

- ☐ okresowy i krótkotrwały spadek liczby urodzeń pojawiający się po wystąpieniu czynnika niesprzyjającego prokreacji. Jest to okres, w którym urodziło się procentowo mniej dzieci niż w innych latach.
- ☐ wartość dodatnia pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów. Występuje, gdy w kraju odnotowuje się wysoki stopień rozwoju gospodarczego.
- ☐ wartość ujemna pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów. Występuje, gdy w kraju odnotowuje się niski stopień rozwoju gospodarczego.
- ☐ okresowy i krótkotrwały wzrost liczby urodzeń pojawiający się po ustaniu czynnika niesprzyjającego prokreacji. Jest to okres, w którym urodziło się procentowo więcej dzieci niż w innych latach.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Niż demograficzny to

- ☐ okresowy wzrost liczby urodzeń spowodowany działaniem czynnika losowego. Jest to okres, w którym urodziło się procentowo więcej dzieci niż w innych latach.
- ☐ ujemna różnica między napływem a odpływem ludności z danego obszaru.
- ☐ okresowy spadek liczby urodzeń spowodowany działaniem czynnika losowego. Jest to okres, w którym urodziło się procentowo mniej dzieci niż w innych latach.
- ☐ dodatnia różnica między napływem a odpływem ludności z danego obszaru.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wartości **przyrostu naturalnego** bardzo często podawane są w **promilach** lub w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Są to takie same wartości, ponieważ 1 promil [‰] to jedna tysięczna $[1/1000]$ z całości.

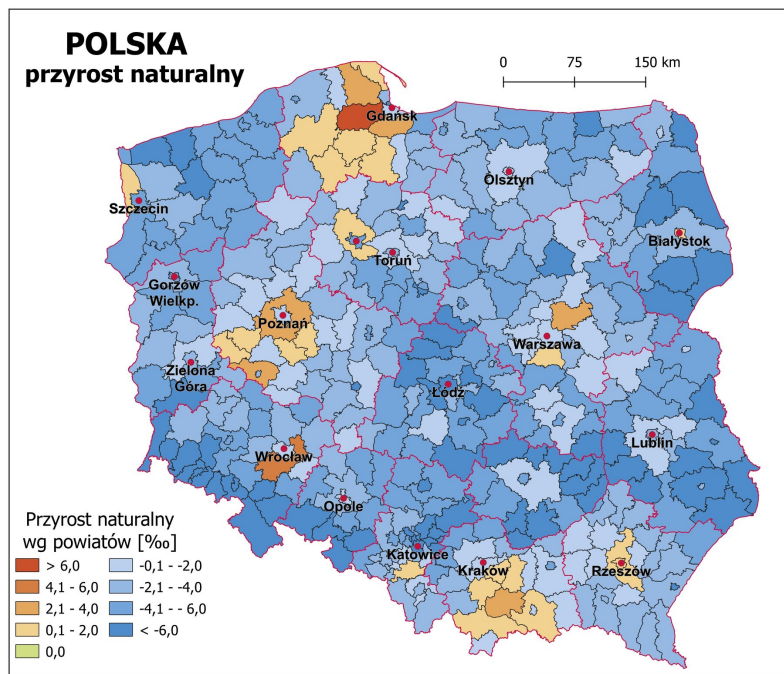
Przykład 1

Przykład dla Polski w 2020 roku:

355 309 urodzeń - 477 355 zgonów = -122 046 osób przyrostu naturalnego (wartość bezwzględna)

Ogólna liczba ludności to 38 265 013.

Przyrost naturalny = $-122\,046 / 38\,265\,013 = -3,1$ osoby na 1000 mieszkańców = -3,1‰

Przyrost naturalny w Polsce wg powiatów (2020)

Źródło: Wydawnictwo Edukacyjne Wiking, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zróźnicowanie przestrzenne przyrostu naturalnego w Polsce wykazuje pewne prawidłowości. Ujemne wartości przyrostu notowane są przede wszystkim w dużych miastach. Jest to efekt upowszechnienia się skutecznych metod antykoncepcyjnych i dominacji tzw. nowoczesnego stylu życia, w którym kobiety chętniej poświęcają się karierze zawodowej niż macierzyństwu. Przeważa model rodziny z jednym dzieckiem; dużo jest także rodzin bezdzietnych. Wiejskie tereny Polski Centralnej i Polski Wschodniej z przewagą gospodarki rolnej od dłuższego czasu wyludniają się wskutek wyjazdu młodych ludzi do miast. Na wsiach pozostaje niewiele chętnych osób, by założyć rodzinę i mieć dzieci. Wyjątkiem są dobrze zagospodarowane tereny województw małopolskiego, wielkopolskiego czy pomorskiego. Tam od lat utrzymuje się dodatni przyrost naturalny. W Małopolsce i na Podkarpaciu istotne jest też przywiązanie do tradycyjnych wartości chrześcijańskich, w których rodziny wielodzietne odgrywają ważną rolę.

Polecenie 5

Korzystając z mapy powyżej, odczytaj przedział wartości przyrostu naturalnego w twoim powiecie. Wyjaśnij, dlaczego przyrost ten jest dodatni lub ujemny. Uwzględnij ludzi, których znasz – rodzina bliższa i dalsza, znajomi, sąsiedzi. Jaki model rodziny przeważa w twoim otoczeniu? Jak dużo rodzi się dzieci?

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

3. Przyczyny i skutki depopulacji

Główne przyczyny zmniejszania się liczby ludności w Polsce to:

- ujemny przyrost naturalny,
- migracje zagraniczne osób młodych,
- niestabilna sytuacja ekonomiczna,
- model rodziny z jednym dzieckiem lub bez dzieci,
- konsumpcyjny i indywidualistyczny styl życia (nastawiony na karierę zawodową),
- upowszechnienie się skutecznych metod antykoncepcji.

Najważniejszymi skutkami depopulacji w naszym kraju są:

- starzenie się społeczeństwa,
- malejące wpływy na wypłaty emerytur – opóźnienie wieku emerytalnego,
- braki kadrowe w niektórych zawodach (np. w szkolnictwie).

W przyszłości może wystąpić:

- brak rąk do pracy,
- napływ emigrantów z krajów zza wschodniej granicy, gdzie warunki bytowe są gorsze lub panuje niestabilna sytuacja polityczna (np. wojna w Ukrainie),
- spowolnienie rozwoju lub regres społeczno-gospodarczy.

Polecenie 6

Zanalizuj swoje otoczenie. Przeprowadź wywiad środowiskowy i oceń, czy skutki depopulacji są już zauważalne.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Podsumowanie

- W Polsce powojennej liczba ludności szybko rosła do 1989 roku. Działo się tak przede wszystkim za sprawą wysokiego przyrostu naturalnego, w którym kluczową rolę odgrywała duża liczba urodzeń.
- W 1990 roku liczba ludności Polski osiągnęła 38 mln i do dziś utrzymuje się nieco powyżej tej wartości.
- W latach 50. XX wieku oraz na przełomie lat 70. i 80. XX wieku mieliśmy wyż demograficzny. Niż demograficzny po raz pierwszy wystąpił w latach 60. XX wieku, a po raz drugi w latach 90. XX wieku i trwa do dzisiaj.
- Depopulacja w Polsce wynika ze spadku liczby urodzeń, z trudnej sytuacji ekonomicznej, emigracji, wypierania modelu rodziny wielodzietnej przez model rodziny małodzietnej lub bezdzietnej.
- Skutkiem depopulacji jest m.in. starzenie się społeczeństwa, a w przyszłości także brak rąk do pracy i niski wzrost lub nawet regres społeczno-gospodarczy.

Korzystając z danych zamieszczonych w tabeli poniżej (lub z najnowszych dostępnych), oblicz wartości przyrostu naturalnego w województwach, a następnie wykonaj odpowiednią mapę - kartogram.

Praca domowa

Korzystając z danych zamieszczonych w tabeli poniżej (a także z najnowszych dostępnych), narysuj liniowy wykres zmian liczby ludności w twoim województwie.

Liczba ludności Polski w latach 1999-2020

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Plik o rozmiarze 492.98 KB w języku polskim

Karta – wykres zmian liczby ludności w twoim województwie w latach 1999-20...

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Plik o rozmiarze 778.05 KB w języku polskim

Słownik

emigracja

wyjazd ludności z danego miejsca celem zamieszkania w innym miejscu

imigracja

przyjazd ludności do danego miejsca celem zamieszkania

migracja

przemieszczanie się ludności prowadzące do zmiany miejsca zamieszkania lub pobytu; może być wewnętrzna (w granicach kraju) lub zewnętrzna (zagraniczna)

niż demograficzny

okres małej liczby urodzeń w stosunku do okresu poprzedniego i następnego

przyrost naturalny (ruch naturalny)

różnica między liczbą urodzeń a liczbą zgonów na danym obszarze (w państwie, województwie itp.) w określonym czasie, najczęściej w ciągu roku

przyrost rzeczywisty

zmiana liczby ludności na danym obszarze w określonym czasie; przyrost rzeczywisty to suma przyrostu naturalnego i salda migracji

saldo migracji

różnica między liczbą imigrantów a liczbą emigrantów na danym obszarze w jednostce czasu, najczęściej w ciągu roku

wyż demograficzny

okres dużej liczby urodzeń w stosunku do okresu poprzedniego i następnego

Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Każdy z wymienionych wskaźników demograficznych połącz z odpowiednią definicją.

saldo migracji

różnica między liczbą urodzeń a liczbą zgonów

przyrost naturalny

suma przyrostu naturalnego i salda migracji

przyrost rzeczywisty

różnica między liczbą imigrantów a liczbą emigrantów

Źródło: Robert Wers, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 2

Wskaż przyczyny zahamowania wzrostu liczby ludności Polski od początku lat 90. XX wieku.

☐ trudna sytuacja ekonomiczna

☐ zmniejszenie imigracji

☐ zmniejszenie liczby urodzeń

☐ zwiększenie liczby urodzeń

☐ niż demograficzny

☐ ucieczka na wieś

☐ zwiększenie liczby zgonów

☐ zmniejszenie emigracji

☐ zmiana stylu życia

Źródło: Robert Wers, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 3

Wskaż poprawną odpowiedź.

W 2010 roku przyrost naturalny w Polsce wyniósł $+0,9\text{‰}$, a saldo migracji miało wartość $-0,1\text{‰}$. Jaka była wartość przyrostu rzeczywistego?

☐ $-1,0\text{‰}$

☐ $+0,9\text{‰}$

☐ $+0,8\text{‰}$

☐ $-0,1\text{‰}$

Źródło: Robert Wers, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 4

Wskaż sytuację demograficzną, która występuje obecnie w Polsce.

☐ ujemny przyrost naturalny

☐ wyż demograficzny

☐ dodatni przyrost naturalny

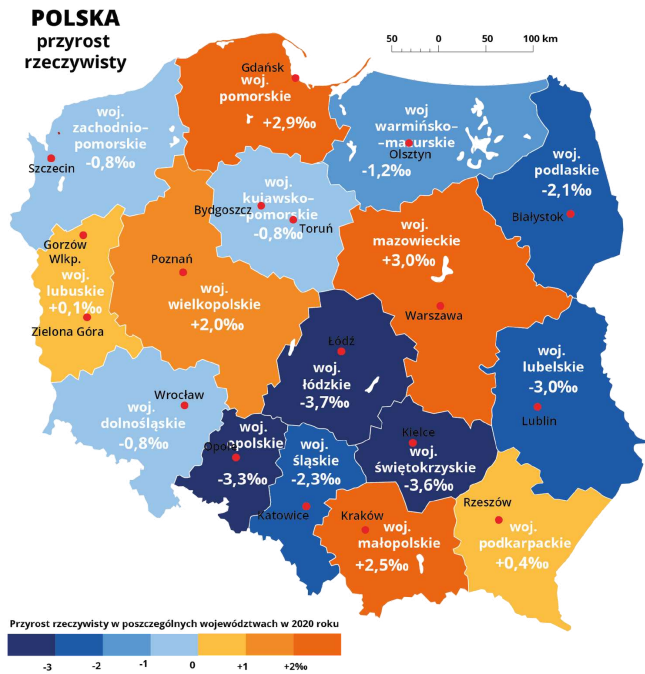
☐ niż demograficzny

Źródło: Robert Wers, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 5

Korzystając z informacji podanych na mapie oraz z innych źródeł wiedzy, wskaż zdania prawdziwe i fałszywe.

Źródło: Wydawnictwo Edukacyjne Wiking, licencja: CC BY-SA 3.0.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Najwięcej ludności ubywa w Polsce Centralnej ze względu na niski przyrost naturalny i wyjazdy.	☐	☐
Liczba ludności zwiększa się m.in w województwach pomorskim, małopolskim i wielkopolskim.	☐	☐
Najwięcej ludności przybywa w woj. mazowieckim, głównie ze względu na osiedlanie się coraz większej liczby osób w Warszawie.	☐	☐
W większości województw liczba ludności wzrasta.	☐	☐
Liczba ludności zmniejsza się m.in. w woj. lubuskim i podkarpackim.	☐	☐

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 6

Na podstawie danych w tabeli wskaż rok, w którym wystąpił w Polsce ujemny przyrost naturalny.

Liczba urodzeń i zgonów

Rok	Liczba URODZEŃ żywych [tys.]	Liczba ZGONÓW [tys.]
2008	241,3	228,7
2009	246,4	231,8
2010	241,9	227,5
2011	225,7	225,5
2012	223,8	233,0

☐ 2008

☐ 2009

☐ 2011

☐ 2012

Ćwiczenie 7

Korzystając z danych zamieszczonych w tabeli poniżej (lub z najnowszych dostępnych), oblicz wartości przyrostu naturalnego w województwach, a następnie wykonaj odpowiednią mapę – kartogram.

Jednostka organizacyjna	Ludność[mln]	Przyrost naturalny[‰]	Przyrost naturalny[tys.]	Urodzenia[tys.]	Zg
Polska	38 265 013			355 309	4
dolnośląskie	2 891 321			25 713	
kujawsko-pomorskie	2 061 942			18 013	
lubelskie	2 095 258			18 034	
lubuskie	1 007 145			8 634	
łódzkie	2 437 970			20 891	
małopolskie	3 410 441			35 360	
mazowieckie	5 425 028			56 719	
opolskie	976 774			7 951	
podkarpackie	121 229			19 580	
podlaskie	1 173 286			10 557	
pomorskie	2 346 671			24 495	
śląskie	4 492 330			38 151	
świętokrzyskie	1 224 626			9 488	
warmińsko-mazurskie	1 416 495			12 108	

Jednostka	Ludność[miln]	Przyrost	Przyrost	Urodzenia[tyś.]	Zo
wielkopolskie	3 496 450			35 885	
zachodniopomorskie	1 688 047			13 730	

-1,2

-122 046

-7 305

-4 647

-4,1

-4 765

-2,2

-4,9

-7 821

-3 447

-0,5

-4,4

-6,4

-7 452

-2,0

-3 991

-21 903

-4 128

-3,5

-4 565

-1,0

-4,9

-4,3

-3,3

-14 916

-4,0

-11 868

-6,1

-3,6

-1 168

-10 795

-9 210

-3,2

-4 065

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Robert Wers, licencja: CC BY-SA 3.0.
Plik o rozmiarze 430.68 KB w języku polskim